

- пехи физиол. наук. – 1990. – Т. 21, № 2. – С. 3-17.
17. Грей Д. Нейропсихология темперамента / Д. Грей // Иностранная психология. – 1993. – Т. 1, № 6. – С. 24-36.
 18. Benes F. M. Convergence and plasticity of monoaminergic systems in the medial prefrontal cortex during the postnatal period: implication for development of psychopathology / F. M. Benes, J. B. Taylor, M. C. Cunningham // Cerebral Cortex. – 2000. – Vol. 10, № 10. – P. 1014-1027.
 19. Gu Q. Neuromodulatory transmitter systems in the cortex and their role in cortical plasticity / Q. Gu // Neuroscience. – 2002. – Vol. 111, № 4. – P. 815-835.

В статье рассмотрены взаимосвязи между паттерном электроэнцефалограммы (ЭЭГ) испытуемых и выраженностью их личностных свойств, относящихся к сфере психодинамики (темперамента). Обсуждается роль индивидуальных различий в активности центральных аминергических систем в формировании указанных свойств личности.

Ключевые слова: черты личности, темперамент, ЭЭГ, аминергические системы мозга.

The paper considers the relationship between EEG patterns of subjects and the severity of their personal properties within the sphere of psychodynamics (temperament). We discussed the role of individual differences in the activity of central aminergic systems in the formation of these personality traits.

Keywords: personality traits, temperament, EEG, aminergic systems of the brain.

Панасенко Н.М.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-МЕДИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті розкриваються психологічні особливості впливу синдрому емоційного вигорання на мотиваційний компонент професійного становлення студентів-медичних психологів. Проаналізовано різні підходи до вивчення емоційного вигорання та мотивації вітчизняних та західних психологів. Окреслено перспективу подальших досліджень щодо проблеми вивчення впливу на компоненти професійного становлення студентів різних спеціальностей.

Ключові слова: мотив, мотивація, мотиваційний компонент, професійне становлення, синдром емоційного вигорання.

Постановка проблеми. Період навчання у вищому навчальному закладі це найважливіший етап у професійному становленні особистості – етап обрання професійного напрямку навчання або праці. Діяльність студента завжди актив-

на та професійно направлена, але вона специфічна за своєю метою, умовами, мотивами. Дослідники розглядають мотивацію не тільки як умову ефективного оволодіння знаннями, а й як важливий чинник розвитку особистості фахівця, мету його виховання.

Щодо дослідження проблеми впливу синдрому емоційного вигорання на мотиваційний компонент професійного становлення майбутнього медичного психолога, то вона ще не достатньо вивчена науковцями. Здебільшого дослідження стосувалися вивчення та формування пізнавальних потреб, мотивів чи цілей навчання. Також зазначимо, що недостатньо визначені питання системного вивчення структурних компонентів професійного становлення майбутнього фахівця та можливостей розвитку, вже на етапі професійного навчання, у тому числі питання про таку професійну деформацію як емоційне вигорання.

Саме тому **метою нашої статті є:** визначення впливу синдрому емоційного вигорання на мотиваційний компонент професійного становлення студентів-медичних психологів.

Нами висувається **гіпотеза** про те, що професія медичного психолога вже на етапі професійної підготовки накладає великі психологічні навантаження на особистість майбутнього фахівця, змінює спрямованість мотиваційного компоненту професійного становлення у зв'язку з чим може розвиватися синдром емоційного вигорання.

Для досягнення **мети** та перевірки гіпотези були поставлені такі **завдання:** 1) на базі вивчення відповідних літературних джерел теоретично обґрунтувати концептуальні засади емпіричного дослідження за проблемою; 2) визначити основні етапи експериментального дослідження, контингент досліджуваних, методичний комплекс щодо визначення особливостей впливу синдрому емоційного вигорання на мотиваційний компонент професійного становлення студентів-медичних психологів; 3) провести емпіричне дослідження; 4) проаналізувати й здійснити інтерпретацію отриманих результатів.

Аналіз досліджень і публікацій, що стосуються проблеми дослідження. Здебільшого емоційне вигорання розглядається науковцями як професійна деформація на стадіях професійної адаптації, первинної та вторинної професіоналізації (за класифікацією Е.Ф.Зеєра [5]). А от на стадії професійної підготовки цей феномен досліджувався ще недостатньо, бо вважається, що на цій стадії молода людина тільки починає входити в майбутню професію, в неї тільки починає формуватися професійна самосвідомість. Деякі аспекти цього явища вивчались І.М. Андрєєвою [1], Л.М. Карамушкою [12], Т.В. Зайчиковою [21], але ці дослідження не стосувалися проблеми впливу синдрому емоційного вигорання на мотиваційний компонент професійного становлення студентів-медичних психологів.

У багатьох публікаціях (В.Є. Орел [9], Д.Г. Трунов [13], Т.В. Форманюк [14], Х.Дж. Фрейденбергер [18], У.Б. Шуфелі [19] та ін.) вказується на те, що розповсюдженою професійною деформацією у представників багатьох професій є емоційне вигорання, що здебільшого стосується соціальних професій, основний зміст яких складає міжособистісна взаємодія. Тобто, це професії типу

«людина-людина», до яких саме і належить професія медичного психолога. Аналіз літератури свідчить, що проблема синдрому емоційного вигорання знайшла своє відображення у роботах зарубіжних і вітчизняних вчених, присвячених змісту та структурі цього синдрому (Г. Діон [17], Л.М. Карамушка [12], С.Д. Максименко [12], В.Є. Орел [9], М.Л. Смульсон [10] та ін.), а також методам його діагностики (В.В. Бойко [2], Н.Є. Водоп'янова [3], С. Джексон [20], К. Маслач [20], та ін.).

Симптоми синдрому професійного вигорання умовно можна розділити на три основні групи: *психофізичні, соціально-психологічні і поведінкові* [11]. Генезис синдрому носить індивідуальний характер, визначається відмінностями в емоційно-мотиваційній сфері, а також умовами, в яких протікає професійна діяльність людини. Згідно з концепцією М. Буриша (1994) в процесі розвитку синдрому професійного вигорання можна виділити декілька головних фаз. Аналізуючи фази розвитку синдрому, можна помітити певну тенденцію: виражена залежність від роботи приводить до відчуття відчаю й екзистенціальної пустоти. На першому етапі розвитку синдрому професійна діяльність є головною цінністю і сенсом всього життя людини. У разі невідповідності власного внеску і одержаної або очікуваної винагороди з'являються перші симптоми вигорання. Зміну ставлення до професійної діяльності, від позитивної до байдужої і негативної, можна простежити на прикладі поведінки «вигорілого» лікаря, який починає сприймати пацієнта виключно як медичний випадок («нирки» – з п'ятої палати, «інфаркт» – з восьмої). Відбувається знеособлення відносин між учасниками цього процесу, яке пригнічує прояви гуманних форм поведінки між людьми і створює загрозу для особистісного розвитку представників соціальних професій [22].

За визначенням К. Маслач и С. Джексон (1981) синдром вигорання серед медичних працівників характеризується емоційним спустошенням, байдужістю і навіть цинічним ставленням до пацієнтів і негативним ставленням до себе, відчуттям незадоволеності своєю роботою і недооцінкою професійних досягнень, порушенням взаємостосунків з колегами, в сім'ї, погіршенням якості життя, а також фізичного і психічного здоров'я [20]. Вченими зазначено, що менш вираженим синдром професійного вигорання (і з меншим ризиком для здоров'я) є у працівників, що мають хороше здоров'я і свідомо, цілеспрямовано піклуються про нього, мають високу самооцінку й упевненість в собі, своїх здібностях і можливостях. Важливою відмінною рисою людей, стійких до професійного вигорання, є їх здатність формувати і підтримувати в собі позитивні, оптимістичні настановлення та цінності і відносно самих себе, і щодо інших людей та життя взагалі.

Оскільки ми припускаємо, що є зв'язок між мотиваційним компонентом професійного становлення та синдромом емоційного вигорання, то розглянемо питання мотивації.

Різноманітним аспектам психології мотивації приділяли увагу ряд вітчизняних дослідників (В.Г. Асеев, Г.О. Балл, Л.І. Божович, В.К. Вілюнас, С.С. Занюк, В.І. Ковальов, О.М. Леонтьєв, М.Ш. Магомед-Емінов, А.К. Маркова, С.Г.

Москвичов, С.Л. Рубінштейн, В.А. Семиченко, П.М. Якобсон та ін.). Загально-теоретичні основи психології мотивації представлені у працях О.М. Леонтєва, С. Л.Рубінштейна та ін. Вікові особливості мотивів діяльності вивчали М.І. Алексєєва, В.Г. Асєєв, Л.І. Божович, С.Д. Максименко та ін. Ці наукові праці стали основою для розробки нашого методологічного інструментарію для дослідження психологічних особливостей розвитку мотиваційного компоненту професійного становлення у студентів-медичних психологів.

П.М. Якобсон [15] виділяє декілька типів мотивації, пов'язаної з результатами учіння: 1) мотивація, яка умовно може бути названа «негативною»; 2) мотивація, що має позитивний характер, але так само пов'язана з мотивами, закладеними поза самою діяльністю; 3) мотивація учбової діяльності (мотивація, пов'язана безпосередньо з цілями учіння, задоволення допитливості, подолання перешкод, інтелектуальна активність).

Учбова мотивація складається з оцінки студентами різних аспектів учбового процесу, його змісту, форм, способів організації з погляду їх особистих індивідуальних потреб і цілей, які можуть співпадати або не співпадати з цілями навчання. Н.Б. Нестєрова [8], аналізуючи психологічні особливості розвитку учбово-пізнавальної діяльності студентів, розділяє весь період навчання на три етапи: I етап (I курс) – характеризується високими рівневими показниками професійних і учбових мотивів, керуванням учбовою діяльністю; II етап (II, III курс) – виділяється загальним зниженням інтенсивності всіх мотиваційних компонентів; III етап (IV-V курс) – зростає ступінь усвідомлення й інтеграції різних форм мотивів навчання.

Е.Ф. Зеєр [5; 6] виділяє наступні типи професійної спрямованості студентів: I тип – студенти з позитивною професійною спрямованістю; II тип – студенти, що остаточно не визначилися в своєму виборі; III тип – студенти з негативним ставленням до професії. В.О. Якунін [16] виділяє наступні мотиви учбової діяльності студентів: комунікативні, професійні, учбово-пізнавальні, широкі соціальні мотиви, а також мотиви творчої самореалізації, мотиви престижу і мотиви уникнення невдач. За К. Замфір [7] структура мотивації трудової діяльності включає три компоненти: внутрішня мотивація (ВМ), зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ) та зовнішня негативна мотивацію (ЗНМ).

Також треба зазначити, що мотиваційний компонент професійного становлення студента, сформований під час навчання, стає стержнем особистості майбутнього фахівця. Отже, розвиток таких складових мотиваційного компоненту, як внутрішня мотивація, учбово-пізнавальні мотиви, мотиви соціальної значущості праці та професійної майстерності, комунікативні, соціальні та професійні мотиви, мотиви творчої самореалізації та зменшення негативного впливу зовнішньої негативної мотивації, мотивів уникнення невдач – невід'ємна складова частина професійного становлення та виховання особистості студента як майбутнього фахівця та профілактика від розвитку в нього синдрому емоційного вигорання.

Організація та експериментальна база дослідження. Емпіричне дослідження проводилося в 2010 – 2011 роках на базі факультету медичної психоло-

гії Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця серед студентів 1-го, 3-го курсів та 5-го курсів, спеціальності «медична психологія».

Методами дослідження стали: теоретичний аналіз літератури, анкетування, тестування і метод статистичної обробки результатів. З метою вивчення впливу емоційного вигорання на розвиток мотиваційних компонентів студентів-медичних психологів було обрано такі методики: *методика «Діагностика рівня емоційного вигорання»* (В.В. Бойко); *анкета «Мотиви вибору»* для визначення провідних мотивів професійної діяльності (мотиви власної праці, мотиви соціальної значущості праці, мотиви самоствердження в праці, мотиви професійної майстерності); *методика «Вивчення мотивів учбової діяльності студентів»* (Реана-Якуніна у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої); *методика «Структура мотивації трудової діяльності»* (К. Замфір).

Результати дослідження. За вказаними вище методиками було отримано результати, які, на наш погляд, розкривають особливості впливу емоційного вигорання на мотиваційний компонент професійного становлення студентів-медичних психологів.

У таблиці 1 наведені результати дослідження за методикою діагностики рівня емоційного вигорання (В.В. Бойко), в ній є скорочення: НС – несформований симптом; СФ – симптом, що формується; СС – сформований симптом.

Таблиця 1.

Результати дослідження за методикою діагностики рівня емоційного вигорання (В.В. Бойко)

Назва симптому	Рівень розвитку симптому								
	1 курс			3 курс			5 курс		
	НС	СФ	СС	НС	СФ	СС	НС	СФ	СС
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Невдоволеність собою	90,5	9,5	0	56,0	28,0	16,0	48,0	40,0	12,0
Загнаність у клітину	90,4	4,8	4,8	80,0	8,0	12,0	60,0	8,0	32,0
Редукція проф. обов'язків	38,1	28,6	33,3	8,0	36,0	56,0	4,0	20,0	76,0
Емоційна відстороненість	71,4	23,8	4,8	40,0	40,0	20,0	40,0	28,0	32,0
Особистісна відстороненість	71,5	19,0	9,5	56,0	32,0	12,0	28,0	24,0	48,0

Як видно з таблиці 1, майже за всіма симптомами, окрім симптому невдоволеності собою, простежується тенденція до підвищення від 1-го до 5-го курсу. У таблиці 2 наведені результати дослідження за синдромом «емоційне вигорання».

Таблиця 2.

Результати дослідження за синдромом «емоційне вигорання»

Курс	Відсутність емоційного вигорання	Вигорання, що формується	Синдром емоційного вигорання
	%	%	%
1 курс	76,2	19,0	4,8
3 курс	56,0	28,0	16,0
5 курс	40,0	24,0	35,0

Як видно з таблиці 2, серед студентів нашої вибірки від 1-го до 5-го курсу зростає кількість таких студентів, що мають сформованим синдром емоційного вигорання.

У таблиці 3 наведені результати дослідження, проведеного за анкетною «Мотиви вибору». В таблиці 1 є скорочення: МВП – мотиви власної праці, МСЗП – мотиви соціальної значущості праці, МСП – мотиви самоствердження в праці та МПМ – мотиви професійної майстерності; Н – низький рівень, С – середній рівень, В – високий рівень.

Таблиця 3.

Результати дослідження за анкетною «Мотиви вибору»

Назва мотивів	Рівні розвитку мотиву (%)								
	1 курс			3 курс			5 курс		
	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
МВП	9,3	88,8	1,9	20,0	80,0	0	20,0	80,0	0
МСЗП	14,9	79,6	5,5	8,0	76,0	16,0	8,0	80,0	12,0
МСП	31,5	51,8	16,7	16,0	68,0	16,0	0	100	0
МПМ	7,4	24,1	1,9	44,0	52,0	4,0	56,0	44,0	0

Як видно з таблиці 3, серед студентів 1-го курсу найнижчу сформованість мають мотиви професійної майстерності та мотиви власної праці – лише 1,9 %, а найбільший розвиток мають мотиви самоствердження в праці. Серед студентів 3-го курсу мотиви професійної майстерності на високому рівні сформованості вже мають 4,0 % студентів, а мотиви соціальної значущості праці та самоствердження в праці – у 16,0 % студентів, А от у студентів 5-го курсу високий рівень сформованості мають мотиви соціальної значущості праці – 12,0 %.

У таблиці 4 наведені результати, отримані в ході проведення дослідження за методикою «Вивчення мотивів учбової діяльності студентів» (Реана-Якуніна у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої). В таблиці є скорочення: Н – низький рівень, С – середній рівень, В – високий рівень.

Як видно з таблиці 4, у студентів 1-го курсу високий рівень розвитку мають професійні мотиви, мотиви творчої самореалізації, учбово-пізнавальні мотиви та мотиви престижу. У студентів 3-го курсу високий рівень розвитку мають мотиви творчої самореалізації, професійні мотиви, учбово-пізнавальні та

комунікативні мотиви. А у студентів 5-го курсу – високий рівень розвитку мають мотиви творчої самореалізації, професійні мотиви та комунікативні мотиви. Але треба зазначити, що всі ці мотиви мають тенденції як до зниження від 1-го до 5-го курсу, так і до підвищення. Наприклад, рівень розвитку професійних, учбово-пізнавальних, соціальних мотивів, мотивів престижу та мотивів уникнення знижується, а от рівень розвитку комунікативних мотивів та мотивів творчої самореалізації навпаки підвищується.

Таблиця 4.

Результати за методикою «Вивчення мотивів учбової діяльності студентів»
(Реан-Якунін у модифікації Н.Ц. Бадмасвої)

Назва мотивів	Рівні розвитку мотиву								
	1 курс			3 курс			5 курс		
	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Професійні мотиви	0	18,5	81,5	4,0	40,0	56,0	12,0	36,0	52,0
Соціальні мотиви	33,3	27,8	38,9	24,0	44,0	32,0	16,0	68,0	16,0
Учбово-пізнавальні мотиви	7,4	42,6	50,0	20,0	40,0	40,0	32,0	40,0	28,0
Комунікативні мотиви	14,8	55,5	29,7	16,0	44,0	40,0	8,0	52,0	40,0
Мотиви престижу	9,2	50	40,7	56,0	40,0	4,0	40,0	44,0	16,0
Мотиви творчої самореалізації	1,9	22,2	75,9	4,0	20,0	76,0	12,0	8,0	80,0
Мотиви уникнення	27,8	53,7	18,5	80,0	16,0	4,0	48,0	36,0	16,0

У таблиці 5 наведені результати дослідження за методикою «Структура мотивації трудової діяльності» (К. Замфір).

Як видно з таблиці 5, на підставі отриманих даних визначається мотиваційний комплекс професійної діяльності, що є співвідношенням між собою трьох типів мотивації: внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної мотивації (ЗПМ) і зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ). Тобто, за результатами проведеного емпіричного дослідження, ми маємо формули співвідношень середніх показників мотивів професійної діяльності у студентів: 1 курсу – ВМ < ЗПМ > ЗНМ (4,5 < 5,67 > 3,77); 3 курсу – ВМ < ЗПМ > ЗНМ (4,26 < 5,06 > 2,58); 5 курсу – ВМ < ЗПМ > ЗНМ (4,26 < 5,78 > 2,96).

З вищенаведеного можемо зробити висновок про те, що у студентів здебільшого високі показники зовнішньої позитивної мотивації професійної діяль-

ності, яка є вищою за негативну зовнішню мотивацію. Водночас, варто відзначити, що рівень розвитку внутрішньої мотивації потребує корекції.

Таблиця 5.

Результати дослідження за методикою «Структура мотивації трудової діяльності» (К. Замфір)

Назва мотивації	Середні показники мотивів професійної діяльності		
	1 курс	3 курс	5 курс
Внутрішня мотивація (ВМ)	4,5	4,26	4,26
Зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ)	5,67	5,06	5,78
Зовнішня негативна мотивація (ЗНМ)	3,77	2,58	2,96

На констатуючому етапі дослідження, завдяки статистичній обробці (кореляційний, якісний аналіз) нами були визначені основні особливості впливу синдрому емоційного вигорання на мотиваційний компонент професійного становлення студентів-медичних психологів.

Після проведення кореляційного аналізу отриманих результатів (за критерієм Спірмена) та його аналізу зазначимо, що показники, отримані за симптомом «невдоволеність собою» за методикою діагностики рівня емоційного вигорання (В.В. Бойко) у студентів 1-го курсу, мають негативні кореляційні зв'язки з показниками, що характеризують їх стосунки з викладачами ($p \leq 0,05$); у студентів 3-го курсу – з мотивами престижу ($p \leq 0,05$), зовнішньою позитивною мотивацією та професійними мотивами ($p \leq 0,1$); у студентів 5-го курсу – з професійними мотивами ($p \leq 0,05$) та учбово-пізнавальними мотивами та мотивами професійної майстерності ($p \leq 0,1$). Тобто, чим гірші стосунки з викладачами мають студенти 1-го курсу, тим більше вони незадоволені собою. А от у студентів 3-го курсу, які мають цей симптом, відзначається низький рівень мотивів престижу, зовнішньої позитивної мотивації та професійних мотивів. Тобто, якщо працювати над підвищенням рівня розвитку цих мотивів, то можливо знизити рівень розвитку симптому «невдоволеності собою». А у студентів 5-го курсу чинником запобігання розвитку цього симптому є рівень розвитку мотивів професійної майстерності, професійних та учбово-пізнавальних мотивів. У студентів 3-го курсу цей симптом має позитивні кореляційні зв'язки з мотивами уникнення ($p \leq 0,1$), а у студентів 5-го курсу – з зовнішньою негативною мотивацією та мотивами уникнення ($p \leq 0,1$). Тобто, у студентів 3-го курсу цей симптом підвищує рівень розвитку мотивів уникнення, а у студентів 5-го курсу підвищує рівень зовнішньої негативної мотивації та мотивів уникнення.

За результатами дослідження симптому «загнаність у клітину» серед студентів 1-го курсу є негативні кореляційні зв'язки з показниками, що характеризують їх працездатність впродовж тижня ($p \leq 0,05$); у студентів 3-го курсу – з показниками щодо стосунків с однокурсниками ($p \leq 0,05$) і з викладачами (p

$\leq 0,1$); у студентів 5-го курсу – з професійними та учбово-пізнавальними мотивами ($p \leq 0,01$) та соціальними мотивами ($p \leq 0,1$). У студентів 5-го курсу цей симптом має позитивний кореляційний зв'язок з мотивами власної праці ($p < 0,1$). Тобто у студентів 1-го курсу цей симптом викликає погіршення працездатності впродовж тижня, у студентів 3-го курсу – на погіршення стосунків з однокурсниками та викладачами, а у студентів 5-го курсу – на зниження рівня професійних, учбово-пізнавальних і соціальних мотивів та на підвищення рівня мотивів власної праці.

Результати дослідження за симптомом *«редукція професійних обов'язків»* студентів 3-го курсу показують негативні кореляційні зв'язки із показниками щодо зацікавленості у навчанні та знань про умови й особливості майбутньої професії ($p \leq 0,05$) та позитивні кореляційні зв'язки з зовнішньою негативною мотивацією ($p \leq 0,1$). А у студентів 5-го курсу цей симптом має негативні кореляційні зв'язки з мотивами творчої самореалізації та учбово-пізнавальними мотивами ($p \leq 0,1$). Таким чином, можна зробити висновок, що цей симптом у студентів 3-го курсу знижує зацікавленість у навчанні та підвищує рівень зовнішньої негативною мотивації, а у студентів 5-го курсу знижує рівень мотивів творчої самореалізації та учбово-пізнавальних мотивів.

Результати дослідження за симптомом *«емоційної відстороненості»* у студентів 3-го курсу мають негативні кореляційні зв'язки з розвитком професійної мотивації ($p \leq 0,05$) та з показниками щодо стосунків з однокурсниками, професійними знаннями та вміннями, перспективами працювати за професією та мотивами престижу ($p \leq 0,1$). А от у студентів 5-го курсу – з мотивами творчої самореалізації та учбово-пізнавальними мотивами ($p \leq 0,05$). Тобто, цей симптом у студентів 3-го курсу впливає на зниження рівня професійних мотивів, мотивів престижу, погіршення стосунків з однокурсниками, професійних знань та вмінь і на перспективи працювати за професією. А у студентів 5-го курсу впливає на зниження рівня мотивів творчої самореалізації та учбово-пізнавальних мотивів.

Стосовно симптому *«особистісної відстороненості»*, то у студенти 1-го курсу мають негативні кореляційні зв'язки з показниками щодо працездатності впродовж дня ($p \leq 0,01$) та мотивами престижу ($p \leq 0,1$); студенти 3-го курсу – з зацікавленістю у навчанні ($p \leq 0,05$); а студенти 5-го курсу – з комунікативними мотивами ($p \leq 0,01$), мотивами престижу та мотивами творчої самореалізації ($p \leq 0,05$). Також у студентів 5-го курсу цей симптом має позитивний кореляційний зв'язок з рівнем розвитку мотивів власної праці ($p \leq 0,1$). Отже, ми робимо висновок, що цей симптом впливає у студентів 1-го курсу на зниження працездатності впродовж дня та рівня розвитку мотивів престижу; у студентів 3-го курсу на зниження зацікавленості у навчанні; а у студентів 5-го курсу – на зниження рівня розвитку комунікативних мотивів, мотивів престижу та мотивів творчої самореалізації, а також на підвищення рівня мотивів власної праці.

Стосовно загальних результатів синдрому емоційного вигорання, то у студентів 1-го курсу наявні негативні кореляційні зв'язки з навчальною працездатністю впродовж тижня ($p \leq 0,05$); у студентів 3-го курсу – з показниками

щодо стосунків з однокурсниками, зацікавленістю у навчанні, знаннями про умови й особливості майбутньої професії, професійними знаннями та вміннями та мотивами престижу ($p \leq 0,05$) рівнем розвитку професійних мотивів ($p \leq 0,1$). А у студентів 5-го курсу – з рівнем розвитку комунікативних мотивів ($p \leq 0,05$), та мотивів творчої самореалізації ($p \leq 0,1$), а також у них є позитивний кореляційний зв'язок з мотивами власної праці ($p \leq 0,05$).

Тобто, з вищенаведеного ми можемо зробити висновок про те, що синдром емоційного вигорання у студентів 1-го курсу впливає на зниження навчальної працездатності впродовж тижня; у студентів 3-го курсу – на погіршення стосунків з однокурсниками та зацікавленості у навчанні, знань про умови й особливості майбутньої професії, професійних знань та умінь, на зниження рівня професійних мотивів та мотивів престижу; а у студентів 5-го курсу – на зниження рівня комунікативних мотивів, мотивів творчої самореалізації та на підвищення рівня мотивів власної праці.

За допомогою математично-статистичних методів було зроблено порівняльний аналіз отриманих результатів за t-критерієм Стьюдента (який дає змогу порівняти середні значення досліджуваної нормально розподіленої ознаки для двох узятих з однієї генеральної сукупності вибірок). Результати порівняльного аналізу наведені у таблиці 6.

Таблиця 6.

Порівняний аналіз середніх значень показників

Показник	1 та 3 курс		3 та 5 курс		1 та 5 курс	
	Mean	p	Mean	p	Mean	p
Зовнішня позитивна мотивація	5,68 5,06	$p \leq 0,1$	5,06 5,78	$p \leq 0,05$	-	-
Зовнішня негативна мотивація	3,78 2,58	$p \leq 0,05$	-	-	3,78 2,96	$p \leq 0,05$
Мотиви престижу	3,38 2,55	$p \leq 0,05$	-	-	-	-
Учбово-пізнавальні мотиви	-	-	-	-	3,80 3,21	$p \leq 0,05$
Симптом невдоволеності собою	3,43 10,12	$p \leq 0,001$	-	-	3,43 9,80	$p \leq 0,001$
Симптом загнаності у клітину	-	-	4,68 9,96	$p \leq 0,05$	3,50 9,96	$p \leq 0,01$
Симптом редукції професійних обов'язків	-	-	16,84 21,60	$p \leq 0,05$	13,00 21,60	$p \leq 0,01$
Симптом особистісної відстороненості	5,35 8,68	$p \leq 0,05$	8,68 15,52	$p \leq 0,05$	8,68 15,52	$p \leq 0,05$
Симптом емоційної відстороненості	-	-	-	-	8,10 12,24	$p \leq 0,05$
Синдром емоційного вигорання	31,65 49,84	$p \leq 0,05$	49,84 67,12	$p \leq 0,05$	31,65 67,12	$p \leq 0,001$

Як видно з таблиці 6, були виявлені відмінності між середніми показниками результатів дослідження серед студентів 1-го, 3-го та 5-го курсів. Зовнішня позитивна мотивація більш вищого рівня розвитку – у студентів 1-го та 5-го курсів, а от зовнішня негативна мотивація, мотиви престижу та учбово-пізнавальні мотиви вищі у студентів 1-го курсу. Щодо симптому невдоволеності собою, то він більш виражений у студентів 3-го та 5-го курсів, а от симптоми загнаності у клітину, редукції професійних обов'язків та емоційної відстороненості більш вираженими є у студентів 5-го курсу. Симптом особистісної відстороненості має тенденцію підвищуватися від 1-го до 5-го курсу. Така ж негативна тенденція простежується і щодо синдрому емоційного вигорання. Тобто, вже на 5-му курсі значна кількість студентів медичних психологів (а це 35,0 % студентів 5-го курсу, в яких цей синдром є сформованим та 24,0 % – в яких формується) мають сформованим синдром емоційного вигорання.

Проаналізувавши результати дослідження, ми вважаємо, що необхідно розробити спеціальну корекційну програму зниження емоційного навантаження на мотиваційний компонент професійного становлення студентів-медичних психологів. У програму необхідно включити вправи для підвищення рівня учбово-пізнавальних мотивів, професійних мотивів та мотивів професійної майстерності і творчої самореалізації, а також внутрішніх мотивів діяльності. Важливим аспектом корекційної програми є вправи на налагодження стосунків з однокурсниками і викладачами, підвищення рівня самооцінки, професійних знань та вмінь, рівня зацікавленості у навчанні. Особливу увагу студентів необхідно звернути й на стан здоров'я, бо від нього залежить не тільки якість життя, а й працездатність впродовж і навчального дня, і навчального тижня. Також необхідно розробити вправи, спрямовані на формування позитивних, оптимістичних настановлень і цінностей щодо себе, щодо інших людей, щодо майбутньої професії.

Висновки

Мотивація – це циклічний процес безперервного взаємного впливу та перетворень, у якому суб'єкт дії та ситуація навзаєм впливають одне на одного.

Студенти нашої вибірки мають досить високий рівень сформованості синдрому емоційного вигорання, який має тенденцію підвищуватись від 1-го до 5-го курсу.

Було встановлено, що чим вищим є рівень сформованості емоційного вигорання в студентів-медичних психологів, тим нижчим в них рівень сформованості професійних мотивів, учбово-пізнавальних мотивів, мотивів професійної майстерності, мотивів творчої самореалізації та внутрішньої мотивації діяльності. Тобто, синдром емоційного вигорання у студентів-медичних психологів негативно впливає на мотиваційний компонент їхнього професійного становлення.

Структура мотивів студента, сформована у час навчання, стає стержнем особистості майбутнього фахівця. Отже, розвиток мотиваційного компоненту особистості студента – невід'ємна складова частина розвитку його особистості як майбутнього фахівця та є профілактикою у нього синдрому емоційного вигорання.

Заплановано розроблення програми становлення майбутнього фахівця з високим рівнем сформованості особистісної спрямованості та професійної мотивації.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у системному вивченні нейродинамічного, пізнавального та комунікативного компонентів професійного становлення.

Література

1. Андреева И.Н. Синдром эмоционального выгорания у студентов педагогических и юридических специальностей // Феномен человека в психологических исследованиях и в социальной практике: Матер. I Межд. научн.-практ. конф. – Смоленск, 2003. – С. 5–7.
2. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Избран. психол. тр. – М.-Воронеж, 1995.– 348 с.
3. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других. М., 1996.– 238 с.
4. Водопьянова Н.Е. Синдром «психического выгорания» в коммуникативных профессиях // Психология здоровья / Под. ред. Г. С. Никифорова. СПб.: Изд-во СПбГУ, 2000. – 498 с.
5. Водопьянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. – СПб.: Питер, 2005. – 336 с.
6. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Э.Ф. Зеер.- 2-е изд.стер. – М.: Изд. центр «Академия», 2007. – 240 с.
7. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Психология профессиональных деструкций: Учебное пособие для вузов. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2005. – 240 с.
8. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2008. – 512 с.
9. Нестерова Н.Б. Роль профессиональных и учебных ценностей в подготовке специалистов высшей квалификации. - Л., 1986. С. 77-84.
10. Орел В.Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии: эмпирические исследования и перспективы // Психологический журнал. 2001. Т. 22, № 1., С. 90–101.
11. Профилактика профессионального выгорания сотрудников благотворительных организаций: Учебно-методическое пособие / Отв. за выпуск Смутьсон М.Л. – К.: КИСОР, 2003. – 72 с.
12. Рогинская Т.И., Синдром выгорания в социальных профессиях // Психологический журнал, №3, 2002.
13. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової – К.: Міленіум, 2004. – 264 с.
14. Трунов Д.Г. «Синдром сгорания»: позитивный подход к проблеме // Журнал практического психолога. – 1998. – № 8. – С. 84–89.

15. Форманюк Т. В. Синдром «эмоционального сгорания» как показатель профессиональной дезадаптации учителя // Вопросы психологии. 1994. – № 6. – С. 57–64.
16. Якобсон П.М. Психология чувств и мотивации: Избр. психол. тр. – М.; Воронеж: Изд-во Ин-та практ. психологии; МОДЭК, 1998. – 304 с.
17. Якунин В.А. Психология учебной деятельности студентов: Учеб. Пособие. – М., Иссл. центр проблем качества подготовки спец., Изд-во «Логос», 1994. – 158 с.
18. Dion, G. Le burnout chez les educatrices et garderier: proposition d'un modele theorique // Apprentissage et Socialisation. 1989. V. 12 (4). P. 205–215.
19. Freudenberger, H.J. Staff burnout // Journal of Social Issues. V. 30, 1974. P. 150–165.
20. Le Blanc, P. & Schaufeli, W. B. Burnout among oncology care providers: Radiation assistants, physicians and nurses. In M. F. Dollard, A. H. Winefield & H. R. Winefield (Eds.). Occupational stress in the service professions. London: Taylor & Francis. 2003. P. 143–167.
21. Maslach, C., Jackson, S. E. The Maslach Burnout Inventory. Paolo Alto, CA: Consulting Psychologists Press, 1986. P. 45–63.
22. www.psy-science.com.ua/department/texty/v8.2/zaichikova.doc
23. teststress.ru/diagnostika_sindromov/koncepciya_burisha.php

В статье раскрываются психологические особенности воздействия синдрома эмоционального выгорания на мотивационный компонент профессионального становления студентов-медицинских психологов. Проанализированы различные подходы к изучению эмоционального выгорания и мотивации отечественных и западных психологов. Очерчена перспектива дальнейших исследований по проблеме изучения влияния на компоненты профессионального становления студентов различных специальностей.

Ключевые слова: мотив, мотивация, мотивационный компонент, профессиональное становление, синдром эмоционального выгорания.

The article describes the psychological characteristics of the impact of emotional burnout in the motivational component of professional development of students and medical psychologists. Analyzed different approaches to the study of burnout and motivation of domestic and foreign psychologists. Outlines the prospects for further research on the problem of studying the influence of the components of professional development of students of different specialties.

Key words: motive, motivation, motivational component, professional development, the syndrome of burnout.